

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Хом'як О. А.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
ORCID ID: 0000-0001-9573-9040

У статті визначено й описано організаційно-педагогічні умови формування ключових компетентностей молодших школярів з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій в умовах реалізації концепції «Нова українська школа»: організація соціально-комунікативної взаємодії молодших школярів в інклюзивному середовищі Нової української школи; мотивація щодо підвищення активності учнів молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами під час виконання інтерактивних завдань; поетапне формування соціально-мовної ключових компетентностей молодших школярів в інклюзивному середовищі на спеціально організованих заняттях із застосуванням інтерактивних форм роботи; організація інтерактивного середовища у формуванні визначених ключових компетентностей учнів молодшого шкільного віку. Актуалізовано проблему застосування компетентнісного підходу до організації навчання молодших школярів з особливими освітніми потребами, як стратегічного напрямку розвитку України на шляху модернізації освіти відповідно до суспільних запитів і викликів. Обґрунтовано, що організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, при цьому молодші школярі з особливими освітніми потребами, висловлюючи свою точку зору стосовно тієї чи іншої проблеми, вчать доказово міркувати, спільно вирішувати питання на основі аналізу обставин і відповідної ситуації. Доведено, що використання інтерактивних технологій на уроках в Новій українській школі урізноманітнює освітній процес, роблячи його привабливим і цікавим, збагачує педагогічне середовище новими враженнями, залучаючи кожного учня до роботи й активізуючи його можливості.

Ключові слова: ключові компетентності, молодші школярі, учні з особливими освітніми потребами, інтерактивні технології, організаційно-педагогічні умови.

Khomiak O. A. Organizational and pedagogical conditions for the formation of key competencies of younger schoolchildren with special educational needs by means of interactive technologies

The article defines and describes the organizational and pedagogical conditions for the formation of key competencies of younger schoolchildren with special educational needs by means of interactive technologies in the context of the implementation of the Concept "New Ukrainian School": the organization of social and communicative interaction of younger schoolchildren in the inclusive environment of the New Ukrainian School; motivation to increase the activity of elementary school students with special educational needs during the performance of interactive tasks; step-by-step formation of socio-linguistic key competencies of junior high school students in an inclusive environment in specially organized classes with the use of interactive forms of work; organization of an interactive environment in the formation of defined key competencies of primary school students. The problem of applying the competence approach to the organization of education of younger schoolchildren with special educational needs as a strategic direction of Ukraine's development on the way to modernizing education in accordance with public demands and challenges is updated. It is substantiated that the organization of interactive learning involves the modeling of life situations, the use of role-playing games, while younger schoolchildren with special educational needs, expressing their point of view regarding one or another problem, learn to reason with evidence, jointly solve issues based on the analysis of circumstances and the relevant situation. It has been proven that the use of interactive technologies in lessons at the New Ukrainian School diversifies the educational process, making it attractive and interesting, enriches the pedagogical environment with new experiences, includes every student in work and activates his capabilities.

Key words: key competencies, younger schoolchildren, students with special educational needs, interactive technologies, organizational and pedagogical conditions.

Компетентнісний підхід є стратегічним напрямом розвитку України на шляху модернізації освіти відповідно до суспільних запитів і викликів. Проблема формування ключових компетентностей молодших школярів Нової української школи, зокрема тих, котрі потребують додаткової освітньої підтримки, привертає до себе увагу багатьох дослідників, оскільки вона спрямована на пошуки ефективних методів і прийомів навчання учнів.

Основи сучасної компетентнісної освіти вивчали такі дослідники, як Н. Бібік, В. Болотов, Є. Зеєр, І. Зязюн, О. Овчарук, І. Родигіна, О. Пометун, Дж. Равен, В. Синенко, І. Череміс та інші. Вагомий внесок у дослідження компетентнісної моделі внесли О. Савченко, Н. Кузьміна, О. Пехота, В. Топалова. Як засвідчують дослідження В. Байденка, Т. Полонської, І. Горошкіна, саме набуття життєво важливих компетентностей може надати молоді змогу орієнтуватись у соціальних проблемах, постійно зростаючому інформаційному просторі, швидкоплинних змінах ринку праці, подальшому самовдосконаленні протягом життя.

Основні положення компетентнісного підходу покладено в основу нових українських стандартів освіти. У Державному стандарті початкової освіти від 21 лютого 2018 року № 87 розроблено 11 ключових компетентностей, які мають розвивати учні початкової школи. До них належать: вільне володіння державною мовою, уміння спілкуватися рідною мовою (якщо вона відрізняється від національної) та іноземними мовами, математичні, природничі, технічні та технологічні здібності, інноваційність, екологічні навички, інформаційно-комунікативні навички, компетентності, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, культурні компетентності, підприємливість і фінансова грамотність [1].

Під ключовими компетентностями можна розуміти здатність діяти в невизначених ситуаціях, вирішувати актуальні проблеми та формулювати навчальні цілі: навчитися вчитися, навчитися інтерпретувати явища дійсності, навчитися орієнтуватися в поточному навколишньому середовищі, навчитися орієнтуватися у світі духовних цінностей, навчитися вирішувати проблеми.

Отже, спираючись на думку науковців, можна зробити висновок, що ключові компетентності є універсальною концептуальною основою для модернізації широкого спектра компетентностей, потрібних для здійснення діяльності в різних сферах. Розвиток ключових компетенцій має забезпечити успішне особистісне й соціальне функціонування особистості, молодшого школяра у процесі навчання.

Нині серед основних завдань учителя початкових класів – розвиток індивідуальних здібностей дітей, ключових компетентностей, умінь бачити перспективу застосування набутих знань на практиці, легка адаптація в сучасному світі, самореалізація в майбутньому.

Одним із шляхів вирішення цих проблем є використання в навчальному процесі сучасних педагогічних технологій, які дають змогу урізноманітнити форми навчання та засоби підвищення творчої активності молодших школярів. Кожна технологія має ресурси для активізації діяльності молодших школярів; у деяких технологіях ці ресурси є основною ідеєю і основою ефективності результатів. До таких технологій належать технології розвивального навчання, зокрема ігрові технології, технології проблемного навчання, інформаційно-комунікаційні технології та ін.

Отже, ми переконані, що важливим для реалізації проблеми, яку ми досліджуємо, є створення в закладі загальної середньої освіти певних умов, які сприятимуть формуванню в учнів цінностей, потрібних для успішної самореалізації життєвих компетентностей, навичок критичного мислення, умінь висловлювати власну думку та бути свідомими, відповідальними громадянами.

Тому з метою формування мовної та соціальної компетентностей як ключових у життєдіяльності учнів молодшого шкільного віку з ООП засобами інтерактивних технологій доцільно створити певні організаційно-педагогічні умови й інтерактивне освітнє середовище.

У визначенні поняття «педагогічні умови» погляди науковців різняться. На думку О. Дурманенко, педагогічні умови – це особливості організації навчально-виховного процесу, що детермінують результати виховання, освіти

та розвитку особистості, а також об'єктивно забезпечують можливість їх досягнення [2, с. 136].

О. Єжова вважає, що організаційно-педагогічні умови стосуються компонентів навчально-виховного процесу на управлінському рівні і є сукупністю взаємопов'язаних інформаційних комплексів, які потрібно створювати суб'єкту – керівнику на управлінському рівні для забезпечення управління педагогами та їх професійною діяльністю, а також учнями та їх діяльністю щодо досягнення запланованих педагогічних цілей [3].

У нашому дослідженні організаційно-педагогічними умовами ми вважатимемо такі обставини (природні або штучно створені), які детермінують результативність досягнення освітньої мети та забезпечують високий рівень формування визначених ключових компетентностей молодших школярів з ООП засобами інтерактивних технологій.

На нашу думку, такими умовами є:

1. Організація соціально-комунікативної взаємодії молодших школярів в інклюзивному середовищі Нової української школи.

Соціально-комунікативна взаємодія молодших школярів проявляється у засвоєнні соціально прийнятих норм, цінностей і моделей поведінки, прийнятих у соціумі. Співпраця вчителя та учнів початкової школи має будуватися на основі спілкування, у якому не існує різкої полярності позицій суб'єктів комунікації, а процес розвитку творчих здібностей перебудовується на партнерську взаємодію. Такий комунікативний простір сприяє стимулюванню активності, самостійності, ініціативності молодших школярів, поєднанню творчої свободи, емоційності та виразності спілкування з проявами поваги й доброзичливості учасників педагогічного процесу.

Соціально-комунікативна взаємодія ґрунтується на принципах особистісно орієнтованого виховання, що обґрунтовані І. Бехом. Зокрема, принцип цілеспрямованого створення емоційно збагачених виховних ситуацій передбачає створення таких соціальних умов, за яких вихованці у взаєминах із дорослими засвоюють соціальні норми поведінки; принцип особистісно розвивального спілкування потребує розуміння, визнання і сприй-

няття особистості вихованця як рівноправного партнера в процесі співпраці й заперечує маніпулятивний підхід до неї; принцип співпереживання як психологічного механізму у вихованні особистості – завдяки йому формується моральна поведінка, не орієнтована на зовнішнє підкріплення, виробляється узагальнене емоційне ставлення до змісту ситуації, події, явища, яке регулює поведінку особистості; принцип систематичного аналізу вихованцем власних і чужих учинків допомагає усвідомлювати моральні норми, сприяє формуванню здатності передбачати результати своїх дій, позитивно позначається на виробленні навичок поведінки, а також на подоланні миттєвих прагнень, станів, бажань [4, с. 136].

2. Мотивація щодо підвищення активності учнів молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами під час виконання інтерактивних завдань.

Особливої уваги потребує розгляд проблеми мотивації учнів серед дітей з ООП, зокрема в дітей із затримкою психічного розвитку та розладами аутистичного спектра.

Учні з ООП мають особливості у своїй навчальній діяльності, які вимагають спеціального підходу й освітньої підтримки. Учні із ЗПР можуть потребувати більш індивідуалізованого підходу до навчання. Чітко організовані кроки, плани уроків і повторення попередньо вивченого матеріалу можуть сприяти їхньому засвоєнню та розумінню нової інформації. Використання ілюстрацій, схем, діаграм, конкретних прикладів і матеріалів може полегшити засвоєння ними нового матеріалу. Групова робота, партнерські завдання та можливість спілкування з однолітками можуть сприяти їхньому соціальному й навчальному розвитку.

Ці характеристики не є вичерпним списком, оскільки кожен учень, який потребує додаткової освітньої підтримки, має свої унікальні потреби та можливості. Під час проведення педагогічного дослідження ми врахували індивідуальні особливості кожного учня й надали підтримку, яка найкраще відповідає їхнім потребам.

3. Поетапне формування соціально-мовної ключових компетентностей молодших школярів в інклюзивному середовищі на спеціально

організованих заняттях із застосуванням інтерактивних форм роботи.

Організація такого навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин і відповідної ситуації.

Залежно від виду компетенцій (предметні, соціальні, особистісні) шляхи та терміни їх формування в учнів різняться. Таке формування може бути спеціальним (безпосереднім) або контекстним (опосередкованим) і здійснюватися впродовж будь-якого часу – однієї навчальної теми або протягом всього терміну навчання в школі. Із цього факту випливає наступна умова реалізації компетентнісного підходу в навчанні – це чітке визначення вимог до кінцевого рівня сформованості базових компетенцій учнів і до основних етапів їх формування. Третьою умовою є послідовність реалізації компетентнісного підходу на різних етапах та рівнях формування змісту шкільної освіти [5].

4. Організація інтерактивного середовища у формуванні визначених ключових компетентностей в учнів молодшого шкільного віку.

Застосування інтерактивних технологій робить освітній процес більш повним, цікавим, насиченим, забезпечує умови формування й розвитку компетентної особистості, її право на індивідуальний творчий внесок, на особистісну ініціативу, на свободу саморозвитку. Застосування інтерактивних технологій вимагає старанної підготовки до уроків не тільки вчителя, а й учнів.

Розпочинати впровадження інтерактивних технологій потрібно поступово. Спочатку слід навчити учнів успішно спілкуватися, використовувати навички активного слухання, висловлювати власні думки, бути толерантними, розуміти й поважати один одного.

Ефективність впровадження інтерактивного навчання, на думку О. Єльнікової, забезпечується спеціальною організацією навчального процесу, яка складається з кількох етапів: формування групи, презентація групових рішень, представлення результатів власної діяльності кожного учасника [6, с. 71].

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, при цьому

молодші школярі з ООП, висловлюючи свою точку зору стосовно тієї чи іншої проблеми, вчать доказово міркувати, спільно вирішувати питання на основі аналізу обставин і відповідної ситуації.

Визначені організаційно-педагогічні умови формування ключових компетентностей молодших школярів з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій перевірялися на базі приватного закладу «Дубенська гімназія «Премудрість» м. Дубно Рівненської області. В експериментальному дослідженні взяли участь учні третіх класів у кількості 30 осіб, з яких 4 учні з ООП. Усіх учнів було поділено на 2 групи, приблизно однакові за якісним складом: контрольну (15 учнів), у якій навчання проводилося за звичайною методикою, і експериментальну (15 учнів), де навчання проходило із врахуванням розроблених організаційно-педагогічних умов навчання молодших школярів з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій. У кожній із визначених груп по дві дитини були з ООП.

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань дослідження використано методи: теоретичні (аналіз і узагальнення наукової, психолого-педагогічної, дидактичної, інструктивно-методичної та навчально-методичної літератури з проблем формування ключових компетентностей молодших школярів з ООП засобами інтерактивних технологій в інклюзивному середовищі НУШ); емпіричні (бесіди, спостереження, анкетування, тестування, опитування, діагностичні методики для визначення рівня формування ключових компетентностей дітей молодшого шкільного віку в інклюзивному середовищі НУШ, педагогічний експеримент для обґрунтування й апробації ефективності впровадження методики формування ключових компетентностей у молодших школярів з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій); статистичні методи (кількісний і якісний аналіз результатів дослідження для визначення ефективності визначених організаційно-педагогічних умов формування ключових компетентностей молодших школярів з ООП в інклюзивному середовищі НУШ засобами інтерактивних технологій).

Аналіз результатів контрольного експерименту продемонстрував позитивну динаміку сформованості вибраних ключових компетентностей молодших школярів, які потребують додаткової освітньої підтримки, за усіма критеріями в експериментальній групі. Дослідження впливу інтерактивних технологій на розвиток ключових компетентностей молодших школярів з ООП підтверджує, що ці технології сприяють активній участі в освітньому процесі всіх учнів, мотивують їх до навчання та поліпшують загальний рівень розвитку. Аналіз ефективності використання традиційних та інтерактивних методик вказує на переваги останніх у плані покращення результатів, сприяючи не лише формуванню компетентностей, а й активній взаємодії учнів.

Таким чином, нами були детально розкриті організаційно-педагогічні умови формування соціальної та мовної ключових компетентностей молодших школярів засобами інтерактивних технологій в інклюзивному середовищі НУШ. Слід відмітити, що результативність формування визначених ключових компетентностей молодших школярів засобами інтерактивних технологій залежить від врахування всіх організаційно-педагогічних умов у комплексі й видалення будь-якої з них негативно позначиться на результативності цього процесу. Використання інтерактивних технологій на заняттях урізноманітнює освітній процес, роблячи його привабливим і цікавим, збагачує педагогічне середовище новими враженнями, залучаючи кожного учня до роботи й активізуючи його можливості.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти». URL: <https://cutt.ly/UGS9H2J>.
2. Дурманенко О. Теоретичний аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі. *Молодь і ринок*. 2012. № 7 (90), С. 135–137.
3. Єжова О. О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 39–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2014_3_8.
4. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. Київ : Либідь, 272 с.
5. Бут Т. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл : посібник / пер. з англ. Київ : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 190 с.
6. Єльнікова О. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій. *Імідж сучасного педагога*. 2001. № 3-4 (14-15). С. 71–74.

References

1. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30.09.2020 № 898 "Pro deiyaki pytannia derzhavnykh standartiv povnoi zahalnoi serednoi osvity" [State standard of basic secondary education: Decree of the Cabinet of Ministers]. URL: <https://cutt.ly/UGS9H2J> [in Ukrainian].
2. Durmanenko, O. (2012). Teoretychnyi analiz poniattia "pedahohichni umovy" v konteksti monitorynhu vykhovnoi roboty u vyshchomu navchalnomu zakladi [Theoretical analysis of the concept of "pedagogical conditions" in the context of monitoring educational work in a higher educational institution]. *Molod i rynek*. № 7 (90). P. 135–137 [in Ukrainian].
3. Iezhova, O.O. (2014). Sutnist orhanizatsiino-pedahohichnykh umov pedahohichnoho protsesu. [The essence of organizational and pedagogical conditions of the pedagogical process]. *Naukovi zapysky [Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia]. Psykholoho-pedahohichni nauky*. № 3. P. 39–43. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2014_3_8 [in Ukrainian].
4. Bekh, I.D. (2006). Vykhovannia osobystosti: Skhodzhennia do dukhovnosti [Personality education: Ascent to spirituality]. Kyiv: Lybid. 272 p. [in Ukrainian].
5. But, T. (2015). Indeks inkluzii: rozvytok navchannia ta uchasti v zhyttiediialnosti shkil: posibnyk [Index of inclusion: development of learning and participation in school life: a guide]; per. z anhl. Kyiv: Pleiady. 190 p. [in Ukrainian].
6. Ielnykova, O. (2001). Interaktyvni metody navchannia, yikh mistse u klasyfikatsii pedahohichnykh innovatsii [Interactive teaching methods, their place in the classification of pedagogical innovations]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*. № 3-4 (14-15). P. 71–74 [in Ukrainian].